

**ДОКУМЕНТИ ФОНДУ 1697
ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ МІСТА КИЄВА
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ
У 1990–1991 рр.**

У статті розкривається інформаційний потенціал документів фонду 1697 Державного архіву міста Києва для дослідження історії українсько-литовських зв'язків впродовж 1990–1991 рр.

Ключові слова: українсько-литовські зв'язки, українсько-литовські контакти, Державний архів міста Києва, Київська рада, Литва, Київ, Вільнюс.

В сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження інформаційних ресурсів архівів та бібліотек України для вивчення активізації українсько-литовських зв'язків впродовж періоду 1990–1991 рр., що характеризується у вітчизняній історіографії як «друга українсько-литовська зустріч»¹. Вивчення та введення до наукового обігу нових джерел з історії українсько-литовських контактів у 1990–1991 рр. має сприяти покращенню дослідження останніх.

У вітчизняних дослідженнях вказані джерела вивчалися і вводилися до наукового обігу переважно з метою забезпечення джерельної бази праць з історії сучасних українсько-литовських дипломатичних відносин. Впродовж 2000-х рр. до джерельної бази досліджень з історії сучасних українсько-литовських зв'язків залучалися переважно двосторонні угоди України і Литви через дослідницьку увагу до встановлення та розвитку саме міждержавних дипломатичних відносин з 1991 р. до поч. 2000-х рр., що не сприяло докладному вивченню джерел з історії українсько-литовських зв'язків у 1990–1991 рр. Вказана тенденція виявилася у статтях О. Кушніра², О. Ярошка³, загальних працях з історії української дипломатії⁴ та історії незалежної України⁵. Якісно новий етап у дослідженні та актуалізації вітчизняних джерел для вивчення специфіки українсько-литовських контактів впродовж 1990–1991 рр. настав у I пол. 2010-х рр., коли активізувалося вивчення інформаційних ресурсів архівів та бібліотек України, що висвітлюють специфіку означених зв'язків. У дисертації І. Туряниці⁶ було актуалізовано документи фонду 8 «Посольство України в Литві» Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, опубліковані інтерв'ю, матеріали періодичної преси України та електронні документи⁷. У працях О. Лукачук, зокрема у її дисертаційному дослідженні⁸ та науковій статті⁹, було використано локальні джерела, зокрема матеріали західноукраїнської періодичної преси і документи Львівської обласної та Кам'янець-Подільської міської Рад¹⁰.

Актуальним напрямом дослідження джерел з історії українсько-литовських контактів впродовж 1990–1991 рр. є вивчення інформаційних ресурсів фондів місцевих державних архівів України, які майже не залучалися дослідниками, за винятком О. Лукачук¹¹, до наукового обігу, з метою висвітлення вказаних контактів. Сказане вище стосується, зокрема, документів фондів місцевих рад України.

Метою статті є дослідження документів фонду 1697 Державного архіву міста Києва як джерела з історії українсько-литовських зв'язків впродовж 1990–1991 рр.

Фонд 1697 Державного архіву міста Києва має назву «Київська міська рада»¹² і містить документи, утворені в процесі діяльності депутатських корпусів та органів кількох скликань Київської міської ради¹³. Нижньою хронологічною межею вказаного фонду слугує 4 квітня 1990 р., яким датуються наявні у справі 1 протокол¹⁴, рішення про обрання постійної мандатної комісії¹⁵ та стенограма¹⁶ першого засідання¹⁷ I сесії Київської міської Ради народних депутатів XXI скликання, а також протоколи утвореної на ньому¹⁸ лічильної комісії¹⁹. Оскільки діяльність депутатського корпусу вказаної Ради в цілому припадає на 1990–1994 рр.²⁰, то документи названого фонду можуть містити інформацію і про українсько-литовські зв'язки у 1990–1991 рр.

Необхідно звернути увагу на матеріали пленарних засідань сесій названої Ради.

Перша згадка про українсько-литовські зв'язки зустрічається в контексті подолання відчутних для Києва наслідків Чорнобильської катастрофи²¹ в документах справи 2, а саме в рішенні I сесії Київміськради XXI скликання від 8 травня 1990 р. «Про організацію відпочинку та оздоровлення дітей м. Києва влітку 1990 року»²², пункт 5 якого передбачав: «Звернутися до парламентів і урядів України, Росії, Естонії, Литви, Латвії, Грузії з проханням надати можливість розміщення дітей м. Києва для оздоровлення влітку 1990 року в місцевих санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і позаміських таборах»²³. За вказаним рішенням знаходиться відповідне російськомовне звернення, в якому сесія названої Ради, висловлюючи стурбованість щодо здоров'я дітей та повільності заходів уряду СРСР щодо ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, просила парламентарів та урядовців згадуваних республік надати негайну допомогу, а саме: «[...] на період летних каникул розмістить дітей, проживаючих в г. Києве и на сопредельных территориях, в загородних лагерях и санаториях, пансионатах, домах отдыха, расположенных в экологически чистых зонах, с целью физического и психологического оздоровления возможно большего количества детей»²⁴.

Надалі серед матеріалів пленарних засідань сесій Київміськради XXI скликання відомості про українсько-литовські контакти наявні у справі 13, зокрема в протоколі третього засідання її V сесії від 5 березня 1991 р.²⁵, а саме у наступному абзаці: «Тов. Малишевський Г. Д. повідомив, що на сесії присутній депутат Вільнюської міськради, та надав йому слово»²⁶. В стенограмі відповідного засідання зберігся текст виступу депутата Вільнюської міської ради самоврядування²⁷, де висловлювалася вдячність як депутатам Київміськради за економічну допомогу в період економічної блокади Литви та підтримку литовської влади в січні 1991 р.²⁸, так і студентам КДУ за матеріальну підтримку та захист демократичних перетворень, а також містилася важлива для розвитку українсько-литовських відносин²⁹ апеляція до історичних міждержавних та міжміських зв'язків і висловлювалася надія на продовження співпраці Києва та Вільнюса³⁰.

Відомості про українсько-литовські зв'язки містяться і в матеріалах справи 19, а саме в протоколі двадцять третього засідання V сесії Київміськради XXI скликання від 6 червня 1991 р.³¹, де відобразилася пропозиція депутата від 157 виборчого округу³² В. Мірошниченка «[...] визначитися з комісією по зв'язках з Литвою»³³, зокрема щодо її реорганізації «[...] у комісію по зв'язках із союзними республіками»³⁴. В протоколі вказаного засідання зафіксовано і питання його порядку денного, друге з яких сформульовано наступним чином: «Про реорганізацію тимчасової комісії Київради з питань організації відпочинку дітей м. Києва у Литві та постачання екологічно чистих продуктів з Литви в комісію при президії Київради з питань зв'язків з союзними республіками»³⁵. Як свідчить текст протоколу, рішення з вказаного питання не було прийнято³⁶, але все ж текст останнього відображає співпрацю Київміськради з органами державної влади і місцевого самоврядування Литви у 1990–1991 рр.

Надалі варто звернути увагу на документи президії Київміськради XXI скликання. Інформація про українсько-литовські зв'язки впродовж 1990–1991 рр. міститься у документах справи 28, а саме у двох протоколах засідань президії Київміськради XXI скликання за 1991 р. Перший протокол датується 18 січня 1991 р.³⁷ і містить згадку про те, що наприкінці засідання голова постійної комісії Київміськради XXI скликання з охорони здоров'я, материнства та дитинства³⁸ О. Бернович «[...] проінформував присутніх про поїздки делегації Київміськради в Литву у зв'язку із трагічними подіями 13 січня 1991 року»³⁹. Другий протокол датується 12 липня 1991 р.⁴⁰ і містить інформацію про процес ратифікації з боку Київміськради угоди про встановлення побратимських зв'язків між Києвом та Вільнюсом. Процес включення до порядку денного означеного засідання відповідного питання відображений у наступному абзаці: «Ставиться на голосування про включення в порядок денний питання «Про Договір про співпрацю та розвиток дружніх і ділових стосунків між містами Києвом і Вільнюсом»⁴¹, а також у згадках про зауваження голови постійної комісії Київміськради XXI скликання з промисловості та товарів народного споживання⁴² М. Чуфаріна і про підтримку включення рішення до порядку денного 16 членами президії Київради⁴³. У протоколі відображено першочерговість обговорення вказаного питання, згадано прізвища трьох депутатів, що виступили в процесі обговорення питання, а також наведено текст протокольного рішення: «Ратифікувати Договір про співпрацю та розвиток дружніх і ділових стосунків між містами Києвом і Вільнюсом»⁴⁴, але не міститься тексту самого договору.

Окремо необхідно розглянути рішення президії Київміськради XXI скликання, а також документи до них. Про ставлення Київміськради XXI скликання до подій січня 1991 р. в Литві та прагнення активізувати побратимські зв'язки між Києвом і Вільнюсом свідчать матеріали справи 29, зокрема текст рішення № 78/17, прийнятого на спільному засіданні її президії та ви-

конавчого комітету від 15 січня 1991 р.⁴⁵. У преамбулі рішення йдеться про розгляд на засіданні інформації про події в Литві, пункт 1 передбачає прийняття заяви засідання: «Прийняти Заяву щодо подій у Литві /додається/»⁴⁶, пункт 2 – надсилання телеграм «[...] Президенту СРСР М. С. Горбачову, Голові Верховної Ради УРСР Л. М. Кравчуку, Голові Верховної Ради Республіки Литви В. Ландсбергісу [...]»⁴⁷, пункт 3 – прохання до засобів масової інформації Києва «[...] опублікувати Заяву щодо подій у Литві»⁴⁸, що було реалізовано в номерах газет «Хрещатик»⁴⁹ та «Вечірній Київ»⁵⁰, пункт 4 відображає активізацію прагнення Київміськради XXI скликання до встановлення побратимських зв'язків між Києвом та Вільнюсом і містить доручення заступнику голови Київміськради О. Мосіюку до 15 лютого 1991 р. «[...] провести переговори з міською Радою м. Вільнюса про встановлення зв'язків на рівні поріднених міст між Києвом і Вільнюсом»⁵¹, а пункт 5 має на меті вшанування загиблих: «В день похорону загиблих у Литві, 16 січня 1991 року, приспустити на знак жалоби Державний прапор УРСР та український національний прапор перед будинком Київміськради»⁵². Текст заяви президії та виконавчого комітету Київміськради XXI скликання від 15 січня 1991 р., розташованої за названими телеграмами, містить: 1. висловлення занепокоєння обох органів останньої з приводу подій у Литві; 2. засудження дій «Комітету національного порятунку Литви» та військових підрозділів ЗС СРСР; 3. висловлення тривоги щодо долі законно обраних представницьких органів державної влади; 4. вимогу повернути всю повноту влади вищим органам управління Литви; 5. думку про відповідальність М. Горбачова за соціально-економічні негаразди та збройні конфлікти в різних регіонах СРСР; 6. пункт про підтримку Заяви Президії Верховної Ради Української РСР щодо подій у Литві; 7. заклик до Л. Кравчука приєднатися до заяви на адресу Генерального Секретаря ООН щодо Литви; 8. висловлення співчуття литовському народу⁵³. Поряд зі згаданою заявою наявні і телеграми до Л. Кравчука, М. Горбачова, та В. Ландсбергіса, що комбінують низку пунктів заяви. Так у телеграмі до Л. Кравчука використано перший, другий і шостий (доповнений закликом до відкликання з Литви військовослужбовців, призваних до ЗС СРСР в Українській РСР) пункти заяви⁵⁴, у телеграмі до М. Горбачова – відповідно перший, другий та п'ятий⁵⁵, до В. Ландсбергіса – перший, другий, четвертий та восьмий пункти⁵⁶.

Останньою групою документів фонду 1697 Державного архіву міста Києва з історії українсько-литовських зв'язків у 1990–1991 рр. є розпорядження голови Київміськради та пов'язані з ними документи.

Важливим є журнал реєстрації розпоряджень голови та керівника секретаріату Київміськради з 1990 по 1998 р. Інтенсифікація українсько-литовських зв'язків у сфері співпраці між Києвом і Вільнюсом відображена у записі номера, дати і назви розпорядження голови Київміськради № 3с від 28 травня 1990 р. «Про відрядження групи делегатів Київради до м. Вільнюса»⁵⁷, а також у подібному записі розпорядження № 58с від 18 червня 1991 р. «Про відрядження делегації депутатів міськради до м. Вільнюса»⁵⁸, що підтверджує інформацію розглянутих раніше документів про встановлення побратимських зв'язків між Києвом та Вільнюсом.

Окрім журналу реєстрації розпоряджень голови Київміськради, у складі фонду 1697 Державного архіву міста Києва збереглися і самі названі розпорядження за 1991 р. У складі справи 31 наявний повний текст як розпорядження № 58с⁵⁹, так і № 57с від 14 червня 1991 р. «Про тт. Лі С. Д., Кулика О. М., Конфедератенка В. І., Панфіленка В. Н.», де йдеться про надання частині членів президії Київміськради XXI скликання відпусток у зв'язку із відрядженням для встановлення побратимських зв'язків між Києвом і Вільнюсом⁶⁰.

Таким чином, справи фонду 1697 Державного фонду міста Києва містять документи, інформація яких стосується українсько-литовських міждержавних зв'язків впродовж 1990–1991 рр., ставлення депутатського корпусу Київміськради XXI скликання до подій у Литві та співпраці між Києвом і Вільнюсом. Актуальним є подальше поглиблення вивчення документів фондів місцевих рад України як джерела для вивчення новітніх українсько-литовських зв'язків.

¹ Лукачук О. Україна та Литва: взаємини без стереотипів в умовах євроінтеграційного міфу // Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні. – Львів, 2009. – С. 241–242.

² Кушнір О. А. Українсько-литовські відносини: сучасний стан та перспективи // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2001. – Вип. 5. – С. 204–212.

³ Ярошко О. І. Україна і балтійські республіки: дипломатичний вимір // Дипломатичні відносини України з країнами світу: збірник наукових праць. – К., 2012. – С. 142–144.

⁴ Литвин В. М. Зовнішня політика незалежної України // Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001. – С. 680–681.

- ⁵ Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення: 90-ті роки ХХ ст. – К., 2001. – С. 337–338.
- ⁶ Туряниця І. А. Українсько-литовські взаємини у політичній та культурній сферах (1991–2011 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2012. – 20 с.
- ⁷ Там само. – С. 8–9.
- ⁸ Лукачук О. В. Литва і литовці в українській громадсько-політичній думці (1989–2009 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 2012. – 20 с.
- ⁹ Лукачук О. В. Образ Литви на сторінках західноукраїнської неформальної преси // З історії західноукраїнських земель. – 2013. – Вип. 9. – С. 143–153.
- ¹⁰ Лукачук О. В. Литва і литовці... – С. 5.
- ¹¹ Там само.
- ¹² Булгакова Т. О. Діяльність комісії Київської міської ради з питань поновлення прав реабілітованих (1991–2005) (за документами Державного архіву м. Києва) // Архіви України: Науково-практичний журнал. – 2017. – № 3–4. – С. 34.
- ¹³ Там само. – С. 33–34.
- ¹⁴ Державний архів міста Києва (далі – ДАК). – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1.
- ¹⁵ Там само. – Арк. 10.
- ¹⁶ Там само. – Арк. 11–12.
- ¹⁷ Мужилко О. Влада міста Києва (1990–2011 роки). – К., 2011. – С. 29.
- ¹⁸ ДАК. – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4–5.
- ¹⁹ Там само. – Арк. 1, 15–16.
- ²⁰ Кулик Т. О. Конституційні засади взаємодії місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування (на матеріалах міста Києва): дис... канд. юрид. наук. – К., 2015. – С. 137.
- ²¹ Барановская Н., Миягоши Ю. Города и их жители после радиационной аварии (на примере Киева и Фукусимы) // Місто: історія, культура, суспільство. – 2017. – № 2. – С. 69–70.
- ²² ДАК. – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 2 – Арк. 22–23.
- ²³ Там само. – Арк. 23.
- ²⁴ Там само. – Арк. 24.
- ²⁵ Там само. – Спр. 13. – Арк. 161–164.
- ²⁶ Там само. – Арк. 162.
- ²⁷ Самоуправлінням столиць держав світа // Вечерні новини: Незалежна вечірня газета столиці Литви. – 1990. – 25 апр. – С. 1.
- ²⁸ Лукачук О. В. Литва і литовці... – С. 7–8.
- ²⁹ Туряниця І. А. Вказ. праця. – С. 12.
- ³⁰ ДАК. – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 199–200.
- ³¹ Там само. – Спр. 19. – Арк. 75–82зв.
- ³² Мужилко О. Вказ. праця. – С. 38.
- ³³ ДАК. – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 75.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Там само. – Арк. 76.
- ³⁶ Там само. – Арк. 77.
- ³⁷ Там само. – Спр. 28. – Арк. 11.
- ³⁸ Там само. – Спр. 2. – Арк. 38.
- ³⁹ Там само. – Спр. 28. – Арк. 15.
- ⁴⁰ Там само. – Арк. 50.
- ⁴¹ Там само. – Арк. 51.
- ⁴² Там само. – Спр. 2. – Арк. 29.
- ⁴³ Там само. – Спр. 28. – Арк. 51.
- ⁴⁴ Там само. – Арк. 53.
- ⁴⁵ Там само. – Спр. 29. – Арк. 36.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Заява президії та виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів // Хрещатик: Газета Київської міської Ради народних депутатів. – 1991. – 23 січ. – С. 4.

⁵⁰ Заява президії та виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів // Вечірній Київ: Незалежна газета столиці України. – 1991. – 16 січ. – С. 1.

⁵¹ ДАК. – Ф. 1697. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 36.

⁵² Там само.

⁵³ Там само. – Арк. 40.

⁵⁴ Там само. – Арк. 38.

⁵⁵ Там само. – Арк. 37.

⁵⁶ Там само. – Арк. 39.

⁵⁷ Там само. – Спр. 11. – Арк. 1зв.

⁵⁸ Там само. – Арк. 18зв.

⁵⁹ Там само. – Спр. 31. – Арк. 72.

⁶⁰ Там само. – Арк. 73.

В статье раскрывается информационный потенциал документов фонда 1697 Государственного архива города Киева для исследования истории украинско-литовских связей на протяжении 1990–1991 гг.

Ключевые слова: украинско-литовские связи, украинско-литовские контакты, Государственный архив города Киева, Киевгорсовет, Литва, Киев, Вильнюс.

The article reveals the information potential of documents kept in fund 1697 of the State Archives in the City of Kyiv to investigate the history of Ukrainian-Lithuanian contacts during 1990–1991.

Keywords: Ukrainian-Lithuanian relations, Ukrainian-Lithuanian contacts, the State Archives in the City of Kyiv, Kyiv City Council, Lithuania, Kyiv, Vilnius.